

Орден

Гі де Мопассан

Усі люди народжуються з яким-небудь нахилом, покликанням або хоч бажанням, що збуджується в них, тільки-но вони почнуть говорити чи думати.

Пан Сакреман змалку тільки й мав на думці, що дістати орден. Хлопцем він носив олов'яний хрест Почесного легіону, як інші діти носять військовий кашкет, і на вулиці гордо йшов під руку з матір'ю, випинаючи вузькі груди, прикрашені червоною стьождкою й металевою зіркою.

Скінчивши скромну науку, він невдало пробував скласти іспити на бакалавра і, не знаючи, що робити далі, одружився з гарною дівчиною, бо ж був досить заможний.

Вони жили в Парижі, як живуть багаті буржуа, обертаючись у своєму колі, але з певним добором, пишаючись знайомством з одним депутатом, що міг стати міністром, і приятелюючи з двома начальниками відділів.

Але думка, що запала Сакреманові в голову ще змалечку, не покидала його, і він повсякчас страждав, що так і не домогся права оздобити груди барвистою стьождечкою.

Його вражало до живого серця, коли на бульварі він зустрічав людей з орденами. Він скося поглядав на них із заздрісним роздратуванням. Іноді, в довгі години пообіднього дозвілля, він брався їх підраховувати. Він казав собі: "Ану, скільки стріну я від святої Магдаліни до вулиці Друо".

І він ішов собі поволі, приглядаючись до костюмів, уже здалека розпізнаючи звиклим оком маленьку червону ця*г-ку. І щоразу наприкінці прогулянки кількість орденів вражала його.

"Вісім офіцерів і сімнадцять кавалерів! Аж ось скільки!

Яке безглуздя роздавати хрести першому-ліпшому! Цікаво, чи стріну я стільки, коли вертатимусь".

І він ішов назад тихою ходою, впадаючи в розпач, коли вулична тиснява заважала його підрахункам і він міг кого-небудь пропустити. Він знав квартали, де кавалери орденів найчастіше зустрічалися. Їх аж роїлося в Пале-Роллі, на авеню Опери їх було менше, ніж на вулиці Миру; правому боку бульвару вони віддавали перевагу перед лівим.

Вони мали, очевидно, свої улюблені кав'ярні, театри. Щоразу, як Сакреман помічав гурт старих сивоволосих добродіїв, що, спинившись посеред тротуару, заважали рухові, він казав собі: "Ото офіцери ордена Почесного легіону!" І йому кортіло вклонитися їм.

Офіцери (він це часто помічав) мають іншу поставу, ніж звичайні кавалери. Відразу видно, що їхня громадська вага більша, вплив ширший.

Але часом Сакреман аж сатанів із гніву на всіх нагороджених і ненавидів їх ненавистю соціаліста.

Тоді ордени дратували його, як дратують голодного бідаря ласощі, виставлені в вітрині гастрономічної крамниці, і, вернувшись додому, він голосно заявляв:

— Коли ж нарешті ми позбудемося цього мерзенного уряду?

— Що з тобою таке сьогодні? — здивовано питала жінка.

— А те, — відповідав він, — що я обурений кривдою, я бачу її скрізь. Ах, яку рацію мали комунари.

Проте по обіді він зло" ішов з дому помилуватися на вітрини з орденами. Він споглядав усі ці відзнаки різноманітної форми і барви. Він хотів би володіти геть усіма ними й на урочистих прилюдних зборах, де у величезній залі, повній люду, повній захопленої юрби, іти на чолі кортежу, виблискуючи грудьми, вздовж і впоперек вкритими низками орденів, виступати поважно, з шапокляком під пахвою, сяючи, мов якесь світило серед здивованого шепотіння, серед шанобливого гомону.

А втім, як на лихо, заслуг до нагороди він не мав.

"Орден Почесного легіону, — міркував він, — не так легко дістати людині, що не виконує жодних громадських обов'язків. Чи не вшанують мене відзнакою за народну освіту?"

Але він не знав, як до цього взятися. Коли звернувся за порадою до жінки, та дуже здивувалася:

— За народну освіту? Що ж ти зробив такого?

Він спалахнув:

— Як ти не збагнеш! Я саме обмірковую, що б таке зробити. Ти часом буваєш якась безголова.

Вона всміхнулася:

— Звісно, твоя правда. Але ж я також не знаю!

Та йому запала в голову одна думка:

— А чи не побалакати тобі з депутатом Росселеном? Він може дати добру раду. Мені самому, розумієш, якось незручно заговорити з ним про це. Надто вже делікатна, надто складна справа. А тобі запитати цілком доречно...

Пані Сакреман задовольнила його прохання. Росселен обіцяв поговорити з міністром. Сакреман докучав йому нагадуванням. Кінець кінцем депутат відповів йому, що треба подати прохання, перелічивши там свої вчені ступені.

Свої ступені?... От тобі й маєш! Але ж він не був навіть бакалавром.

Однак треба ж було з чогось почати, і Сакреман заходився писати брошуру під назвою: "Про право народу на освіту". Але вбогість думки перешкодила йому завершити працю.

Тоді він став шукати тем легших і брався по черзі то до однієї, то до другої. Перша була: "Наочне навчання дітей". Він вимагав, щоб у бідацьких кварталах було засновано щось на зразок безплатних театрів для дітей. Батьки приводили б їх туди ще з самого малку, і там, за допомогою чародійного ліхтаря, їм викладалися б основи з усіх чисто галузей людського знання. Так можна було б пройти справжній курс навчання. Зір освічував би мозок, і образи відбивалися б у пам'яті, роблячи науку, так би мовити, наочною.

Хіба є що простіше, як навчити таким способом всесвітньої історії, географії,

природничої науки, ботаніки, зоології, анатомії тощо?

Надрукувавши цю розвідку, він порозсилав її по одному примірнику кожному депутатові, по десяти — кожному міністрові, п'ятдесят — президентові республіки, по десяти — в редакції паризьких газет, по п'яти — в редакції газет провінційних.

Потім він порушив ще питання про вуличні бібліотечки, вимагаючи від уряду, щоб вулицями розвозили книжки в маленьких візках, як розвозять апельсини. Кожний житель, заплативши за абонемент одне су, мав би право прочитувати по десять томів щомісяця.

"Народ, — писав Сакреман, — прагне лише розваг. Сам він не йде до знання, нехай же знання прийде до нього".

Його праці не наробили шелесту. Проте він подав прохання. Йому відповіли, що взято до відома і з його працями знайомляться. Він був певний успіху, став чекати, але відповіді не було.

Тоді він вирішив поклопотатися сам. Він прохав аудієнції в міністра народної освіти, і його прийняв один із секретарів, зовсім ще молодий, але статечний і поважний, котрий, наче граючи на піаніно, натискував ряди білих кнопок і викликав кур'єрів, служників, молодших чиновників. Він запевнив прохача, що справа його розглядається, і порадив йому провадити далі свої видатні дослідження.

І пан Сакреман знову заходився писати.

Депутат Росселен, здавалося, тепер зацікавився його успіхами і навіть давав йому багато доладних практичних порад. Він і сам був нагороджений орденом, хоч ніхто не знав, за які заслуги.

Він указав Сакреманові нові теми для розвідок, увів його до вчених з товариства, що працювали коло надто темних наукових питань, сподіваючись здобути шану* і навіть протегував йому в міністерстві.

Отож, прийшовши якось до свого приятеля поснідати (останніми місяцями Росселен частенько снідав і обідав у них), він, стискаючи Сакреманові руку, пошепки сказав йому:

— Я щойно домігся для вас великої ласки. Комітет історичних розвідок доручає вам одну справу. Треба провести дослідження по різних бібліотеках Франції.

Сакреман з хвилювання не міг уже ані їсти, ані пити. Через тиждень він поїхав.

Він їздив із міста до міста, вивчаючи каталоги, копаючись по горищах, завалених старими, вкритими порохом томами, стягаючи на себе ненависть бібліотекарів.

Але якось увечері, коли він був у Руані, йому захотілось одвідати дружину, — він не бачився з нею уже тиждень; він сів на дев'ятигодинний поїзд, розраховуючи опівночі дістатися додому.

Він мав свого ключа. Сакреман увійшов безгучно, увесь тремтячи з радощів, уявляючи щасливий подив дружини. Двері до спальні замкнено — як шкода! Він гукнув:

— Жанно, це я!

Вона, очевидно, сильно злякалася, бо чути було, як вона сплигнула з ліжка і

розмовляла сама з собою, немов уві сні. Потім побігла до своєї вбиральні, грюкнула дверима і забігала босоніж туди й сюди по кімнаті, соваючи меблі так, що дзеленькотіли скляні дверцята шаф. Нарешті вона спитала:

— То це ти, Александре?

— Авжеж, я, — відповів Сакреман, — відчини мені.

Двері розчинилися, й жінка кинулася йому на груди, лепечучи:

— О, як я злякалась! Яка несподіванка! Яка радість!

Сакреман почав роздягатися з властивою йому акуратністю і взяв уже із стільця своє пальто, щоб повісити його в передпокої. І враз аж остовпів з подиву. В петельці була червона стьожка!

— Це... це... — промимрив він, — це пальто з орденом!

Жінка кинулась до нього, обіруч схопивши пальто, і гукнула:

— Ні, ти помиляєшся... віддай мені його!

Але Сакреман ухопився за рукав і повторював, як несамовитий:

— Що воно таке?.. Чому це?.. Поясни мені... Чиє це пальто?.. Воно не моє, бо на ньому орден Почесного легіону!

Жінка ж, стараючись видерти в нього пальто, розгублено бубоніла:

— Послухай... послухай... віддай-но... Я не можу тобі сказати... це секрет... послухай!

Але Сакреман сердився й полотнів:

— Я хочу знати, як тут опинилося це пальто. Воно не моє.

Тоді вона гукнула йому в саме обличчя:

— Гаразд, мовчи тільки, присягнися мені... Так от... тебе нагороджено!

З хвилювання Сакреман випустив пальто й упав у крісло:

— Мене... ти кажеш... мене... нагороджено...

— Так... це секрет... великий секрет...

Замкнувши в шафу славою овіяний одяг, пані Сакреман підійшла до свого чоловіка тремтяча й зблідла.

— Так, — повела вона далі, — це нове пальто, яке я замовила для тебе. Але я присягнулася нічого тобі не казати. Це буде офіційно оголошено за місяць або півтора. Тобі спершу треба закінчити дослідження. Ти не повинен цього

знати, аж поки не вернешся. То пан Росселен домігся цього для тебе...

— Росселен... Орден... Він мені добув орден... він... я... я... га!..

Сакреман був навіть змушений випити склянку води.

На підлозі білів клаптик паперу, що випав із кишені пальто. Сакреман підняв його — це була візитна картка. Він прочитай: "Росселен, депутат".

— Ось бачиш, — сказала жінка.

Сакреман з радощів аж зайшовся слізьми.

А через тиждень в "Урядовому віснику" було оголошено, що пана Сакремана за

особливі заслуги нагороджено званням кавалера ордена Почесного легіону.